

KÜRESELLEŞMENİN ANLAMI

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI

Ankara Üniversitesi SBF
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bölüm Başkanı

Oturum Başkanı (Derya YENİŞEN, Rekabet Kurumu, Uzman Yardımcısı) - Alpaslan Işıklı 1940 yılında Amasya’da doğdu. Amasya Lisesini bitirdikten sonra yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde tamamladı. Öğrencilik yıllarında “SBF”de Talebe Cemiyeti Başkanlığı yaptı.

1961’de SBF’den mezun oldu. Fransa’da “Centre Européen Universitaire de Nancy”de lisans üstü öğrenim gördü 62’de asistan olarak girdiği SBF’de 73’te Doçent, 80’de Profesör oldu. İngiltere ve Fransa’da bilimsel çalışmalar yaptı. Doçentlik aşamasında SBF Yönetim Kurulu üyeliği ve Çalışma Bakanlığı bünyesinde Yüksek Hakem Kurulu üyeliği görevlerinde bulundu.

83’te 1402 sayılı Yasa’ya dayanılarak Üniversite’deki görevine son verildi. 89’da İdare Mahkemesi kararıyla görevine döndü. 90-94 yıllarında Mülkiyeliler Birliği Genel Başkanlığı, ardından Öğretim Üyeleri Derneği Başkanlığı yaptı. Şu anda SBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Başkanı, YÖK ve Ankara Üniversitesi Yönetim Kurulu üyesidir. Yerli ve yabancı dillerde yayımlanmış çok çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. Bunlar; sendikacılık, küreselleşme, özelleştirme, çalışma ilişkileri, iş hukuku konularında pek çok eser.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI - Bizim konumuz “Küreselleşmenin Anlamı” olarak belirlenmiş bulunuyor. (*) Söze şuradan başlayayım: Doğrusu küreselleşme deyim olarak çok isabetle seçilmiş. Herkes kendisine ait bir şey bulabilir bu küreselleşme deyiminde. Hatta, hemen herkes, belli bir anlamda küreselleşmeci olabilir. Çünkü, belli başlı dünya görüşleri, tarih boyunca tanık olabileceğimiz ideolojiler, inanç sistemleri, hepsi, en azından önemlileri, küreselleşmecedir. Kuşku yok ki bütün büyük dinler küreselleşmecedir. Örneğin Hazreti Muhammet,

(*) Bu konuşmada sözü edilen verilerin önemli bir bölümünün kaynakları için bkz: A. Işıklı, “Yeni Dünya Düzeninde Emek-Sermaye Çelişkisi”, **Cevat Geray’a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara, 2001.

millet, renk farkı düşünmeksizin, aralarında sınırların bulunmadığı bir ümmet düşünmüş. Öyle bir dünya görüşüyle sistemini kurmuş. İsa da öyle, Musa da öyle.

İnançlar ve ideolojiler dünyasında devam edecek olursak ve bambaşka çizgiden bir örnek vermek gerekirse, Marks'ın da küreselleşmeci olduğunu söyleyebiliriz; çünkü o da düşüncelerini, “proletarya enternasyonalizmi” temelinde oluşturmuştur.

Bambaşka birisini düşünelim, meselâ Hitler de küreselleşmecedir. Bildiğiniz gibi “Şarlo”, onu karikatürize ederken ünlü “Diktatör” filminde, küre şeklinde bir balonla oynarken temsil etmiştir. O da dünyayı bir bütün olarak görüyor. Onun modelinde dünyanın tepesinde “üstün ırk” yer alıyor, “üstün ırk”ın tepesinde de kendisi oturuyor. O da belli bir anlamda küreselleşmecedir.

Dolayısıyla, kendisini bu son derece çeşitli ideolojilerden, inanç sistemlerinden herhangi birisine yakın hisseden veya onların herhangi birisinin etkisi altında dünyaya, yaşama bakan bir insanın belli bir anlamda kendisini küreselleşmeci sayması doğaldır.

Yalnız, tabii burada şöyle bir soru akla geliyor: Acaba bu değişik küreselleşmeci akımların hepsini aynı torbaya koymak mümkün mü veya bu küreselleşmeci akımlardan ve küreselleşmeci bakış açılarından herhangi birisine yakın olan birisinin, günümüz anlamında da küreselleşmeci olması gerekir mi? Böyle bir soruyu sorarak söze başlayalım. Bir Karadeniz fıkrası anlatmak istiyorum. Küreselleşmeci akımların hepsini aynı torbaya koymak mümkün müdür sorusuna açıklık kazandırabilecek bir fıkradır bu anlatacağım. Temel’le Fadime arasındaki meseleye ilişkin bir fıkra bu.

Karadeniz’de yerleşim yerleri birbirine çok uzak olduğu için, mesajını ulaştırmak için, Temel’in bağırması bile yetmiyormuş. Bir el ateş ediyormuş; Fadime durumu kavırıyor, fındıklıkta buluşuyorlarmış. Günler böyle tatlı tatlı geçerken İdris askere gidiyor, geliyor. “Her halde evlenmişsinizdir” diye soruyor Temel’e. “Maalesef” yanıtını alınca, İdris üzülüyor; hiç beklemediği böyle bir yanıtın dolayı hayal kırıklığına uğruyor. “Nasıl olur, bu kadar iyi anlaşıyordunuz” diyor. Temel’in yanıtı şöyle:“Evet, çok iyi anlaşıyorduk; ama, av mevsimi geldi, Fadime kötü yola düştü”. Böyle hüznü bir durum.

Demek ki, silâh sesi aynı silâh sesi ama, ateş edene göre anlamı değişiyor. Davetiyeyi nereye çıkardığına göre anlamı değişiyor. Ne amaçla çağırdığına göre anlamı değişiyor vesaire. Değişik küreselleşmeci akımlar ve anlayışlar da aynı deyim altında toplanabilir. Ancak, bunların hepsinin aynı kefeye konulması mümkün değildir. Sorulması gereken çok ciddi bir soru var: Küreselleşme, ama, nasıl küreselleşme?

Nasıl küreselleşmenin yanıtı açısından iki şey önem taşıyor. Küreselleşeceğiz ama kimin iktidarı altında küreselleşeceğiz? Birinci soru, öncelikli soru bu olması gerekir.

İkincisi, nasıl bir ideolojik temelde küreselleşeceğiz? Her iki sorunun yanıtı olarak, küreselleşmecilerin başlangıçta verdikleri yanıtlarla, zamanla ortaya çıkan tablo arasında bir çelişki var. Özetle şu söylendi: Artık, kimin iktidarı altında küreselleşeceğiz sorusunun anlamı yok. Çünkü, yöneten yönetilen çelişkisinin bulunduğu olduğu bir dünya, artık mazide kalmıştır. Bunlar ancak dinazorların lügatında yer alması gereken hususlardır. Artık, karşılıklı bağımlılık dönemi başlamıştır. Yani, uluslar, devletler birbirleriyle karşılıklı bağımlılık ilkesi temelinde ilişkilenecek ve böyle bir dünya kurulmaktadır.

İkincisinin yanıtı, hangi ideolojik temelde küreselleşilecek sorusunun yanıtı da şöyle verilmekteydi genellikle: İdeolojilerin sonu gelmiştir. Bu sorunun yanıtı, küreselleşmenin ideologlarından birinin bu yöndeki görüşüyle bütünlük kazandı. Bildiğiniz gibi bu görüş, “Daniel Bell” in ünlü “İdeolojilerin Sonu” isimli kitabıyla ortaya atıldı.

İdeolojilerin sonunun gelmesinin manası, artık yeryüzünde ideoloji diye bir şeyin kalmamış olduğudur. Dolayısıyla, hangi ideolojik temelde küreselleşeceğiz sorusunun da anlamı yoktur. Fakat, konuya biraz yakından bakınca, ve zamanla gerçekler ortaya döküldükçe, her iki sorunun anlamının da, yanıtlarının da farklı boyutlar kazandığı görüldü.

Öncelikle, karşılıklı bağımlılık iddiasının o kadar da inandırıcı olmamaya başladığı görüldü. Çünkü görüldü ki dünyada yine de bir kutuplaşma söz konusudur. Metropol ülkeleri var, periferi ülkeleri var. Periferilerin metropellere tek yönlü bağımlılığının gizlenmesi mümkün değil. Karşılıklı bağımlılığın sözde kaldığına her an tanık oluyoruz. Uluslarüstü düzeyde bir iktidar yapılanması giderek belirginleşiyor. Dünyanın yönetimi küreselleşen merkezlerin elinde toplanıyor. Yöneten ve yönetilen çelişkisi ortadan kalkmış değil.

Bu karşılıklı bağımlılık tezi, bildiğiniz gibi, şu görüşle bütünlendi: Artık bütün mesele, ekonomileri uluslararası pazarın yasalarına teslim etmekten ibarettir. Teslim olmamız istenen bu uluslararası pazarın, bilimsel, hatta mistik bir önem ve anlam atfedilen kurallarının, gereği gibi hükmünü icra edeceği ileri sürüldü.

Uluslararası pazarın, yöneticisiz, kendi kendine işleyen bir mekanizma olduğu anlayışı, tıpkı 19. yüzyılda Adam Smith’in ifade ettiği biçimde bir dünyanın var olduğu yolundaki telkinlere temel oluşturdu.

Ne var ki yaşanan olaylar, farklı bir dünyanın kurulmakta olduğunu, yani karşılıklı bağımlılık temelinde, serbest pazarın kurallarına göre işleyen bir dünyanın değil, giderek somutlaşan belli ekonomik ve siyasal iktidar odaklarının güdümünde yapılanan ve yönlenen bir dünyanın kurulmakta olduğu, artık reddedilemez bir gerçek halini almaya başladı. Çünkü, görüldü ki uluslararası pazar sahipsiz değildir.

Uluslararası pazarın serbest rekabet ilkeleri üzerinde temellenmesi keyfiyeti, ders kitaplarında bir ölçüde yer alabilir. Ama, gerçek yaşamda tekeller vardır ve bu tekellerin biçimlendirdiği bir iktidar yapılanması vardır. Bu gerçek, sonuçta, yalnızca konuya eleştirel gözle bakanlar tarafından değil, doğrudan doğruya küreselleşmenin sahipleri olarak nitelendireceğimiz isimler tarafından da dile getirilmeye başlandı. Kimdir bunlar? Brzezinski, Kissinger gibi zirvedeki isimler tarafından dahi bir imparatorluk döneminin, bir imparatorluk döneminin başladığı gerçeği ifade edilmeye başlandı. Küreselleştiği söylenen dünyayı tanımlamak için imparatorluk nitelendirmesini artık onlar da kullanmaktadırlar.

Bu bir tür imparatorluk, değişik dünya ulusları üzerinde egemenliğini kuruyor. Bu bir tür imparatorluğun tepesinde kim oturuyor sorusunun yanıtını verenler elbette ki var. Ünlü Le Monde Diplomatique'in genel yayın direktörü Cassen, "küreselleşmenin prezidyumu" ifadesini kullanıyor. "Küreselleşmenin prezidyum"u kimlerden oluşuyor? Demek oluyor ki Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü, OECD ve G-7'lerden oluşan bir prezidyum var ve dünyayı onlar yönetiyorlar. Dünya, yeni bir imparatorluğun oluşumu yönünde bir sürece girmiş bulunuyor. Ve bu süreçte önemli olan, söz konusu iktidar yapılanmasının siyasal niteliği. Bu, demokratik bir iktidar değil. Sorunun can alıcı noktası da buradadır.

Küreselleşmeci olarak sayabileceğimiz akımları sıralarken önemli bir tanesi eksik kaldı. Aslına bakarsanız, günümüz küreselleşmecilerinin başlıca hedef saydıkları, tarihten silinmesi zamanının geldiğini söyledikleri Kemalizm de küreselleşmecidir. Neden küreselleşmecidir? Mustafa Kemal Atatürk, hiçbir zaman "Türklerin kurtuluşu" demekle yetinmemiştir; "mazlum milletlerin kurtuluşu" demiştir. Demek ki evrensel boyutlu bir amaç etrafında yoğunlaşan bir mücadeleden söz etmektedir, küresel bir hedeften söz etmektedir.

Atatürk, bildiğiniz gibi, İngiliz tarihçisi Wells'i çok iyi okumuştur. Wells'in "dünya devletleri federasyonu" düşüncesinden esinlenmiştir. Onunla ciddi olarak ilgilenmiştir. Nutuk'ta bir pasajı vardır. Bu pasajda, bütün milletlerin ırk, dil, din farkı olmaksızın bir dünya devletleri federasyonu hâlinde örgütlenmelerini hayal etmenin ne kadar hoş bir şey dediğini biliyoruz. Bu, küreselleşme özleminin ta kendisidir.

Ama, burada anlamlı olan yön şudur: Atatürk'ün yöneldiği siyasal yapılanma ne ölçüde gerçekleşmiştir, gerçekleştirilebilmiştir tartışılabilir; ama, bu yapılanmanın “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ilkesi temelinde olması gerektiğinde kuşku yoktur. Dolayısıyla, onun yüzü demokrasiye dönüktür. Dünya devletleri federasyonunun da bunun uzantısı biçiminde olması, Atatürk'ün bakış açısı çerçevesinde kalındığı vakit, doğaldır ki kaçınılmazdır. Oysa, günümüz küreselleşmesi demokrasiye dönük değildir; en önemli zaafı burada yatmaktadır.

Bir iktidar oluşuyor; ama bu iktidar demokratik değil. Çünkü kararlar, insanlık âleminin oy çoğunluğuyla alınıyor demenin çok uzağındayız. Birleşmiş Milletlerde bile bu sağlanmış değil. Kaldı ki, IMF gibi, Dünya Bankası gibi örgütlenmeler çerçevesinde, kararlar bildiğiniz gibi tamamen parasal güce dayalıdır. Birtakım temel kararların alınması için % 85 oy gereklidir. En zengin devlet üye olarak ABD tek başına oyların % 15'ten fazlasına sahiptir. Dolayısıyla onun hayır dediği bir şeyin olması mümkün değildir ve diğer bütün kararlar da yine bu parasal güçle mütenasip olarak, onunla bağlantılı olarak verilir.

Özetlersek, Kissenger'in, Brzezinski'nin de benimsediği ifadeyle, bir imparatorluk dönemi başlıyor ve bu imparatorluk döneminin dikkate değer yanı, demokratik olmayışıdır ve bu demokratik olmayan dünya yapılanmasında kararlar, zirvede, “küreselleşmenin prezidyum”u denen oluşum çerçevesinde alınmakta ve bunun dünyaya, dünya uluslarına, dünya devletlerine, dayatılması demesek bile, demokratik olmayan yollarla benimsetilmesi şeklinde bir yönetsel yapılanma dünya çapında hayata geçirilmektedir. Birinci sorunun yanıtı özetle bu olabilir.

İkinci soru ise şuydu: Küreselleştiği söylenen Dünya, hangi ideolojik temelde yapılanmakta, biçimlenmektedir? Her ne kadar “ideolojilerin sonu geldi” denilmekteyse de, gerçekte belli ve bilinen bir ideoloji, en katıksız biçimde kendisini kabul ettirmektedir. Bu ideolojiye adıyla sanıyla neoliberal ideoloji denilir. İdeolojilerin sonu geldi denilmesine rağmen, dayatılan bir ideoloji vardır ve bu ideolojinin yapıcıları ve kuramcıları bellidir.

Şu da var ki neoliberal ideolojinin egemenliği sağlanırken, bir taraftan da ideolojinin olmadığı savunulmaktadır. Belki de bir fikri kabul ettirmenin en kurnazca ve en etkili yolu da budur. Yani, hiçbir şeyi kabul ettirmiyorum diyerek belli bir şeyin kabul ettirilmesi sağlanmaktadır. Üstelik, kabul ettirilenin, doğal, kendiliğinden oluşan, alternatifsiz, bilimsel bir gerçeklik ve hatta mistik bir oluşum gibi algılanmasını başarabilmektedirler.

Bu noktada Molière'in ünlü “Kibarlık Budalası” piyesini anımsayanlarınız olacaktır. Molière'in “Kibarlık Budalası” isimli oyununda, M. Jourdain isminde yeni zengin bir kişi vardır. Eksiğini kapatmak için çeşitli

konularda ders alır. Felsefe dersi alır, müzik dersi alır, bu arada gramer dersi alır. Gramer dersi veren hocası ona düz yazı ile manzum yazı arasındaki farkı anlatır. Der ki “Eğer manzum, yani kafiyeli, vezinli konuşmazsan, nesir yapmış olursun.” Mösyö Jourdain bunu duyunca müthiş sevinir. Çünkü ilk defa ciddi bir şeyler yapmış olduğunu düşünür. “Demek ki ben bunca yıldır nesir yapıyordum.” diyerek ayağa fırlar. İşte küreselleşen Dünyanın ideolojisi de böyle oluyor. Nesir yaptığını bilmeden nesir yapan M. Jourdain gibi ideoloji bitti diyerek ideoloji benimsetiliyor. Neoliberalizm tıpkı nesir gibi, doğal bir ifade biçimi, normal bir yapılanma biçimi olarak kendisini kabul ettiriyor veya öyle kabul ettiriliyor.

Yalnız şunu belirtelim ki neoliberalizm aslında sözcük olarak bildiğiniz gibi “yeni özgürlükçülük” manasına gelmekle birlikte, aslında ne yenidir, ne de özgürlükçüdür. Yeni değildir, çünkü Adam Smith’in ve diğer bazı klasiklerin asırlar önce dört başı mamur biçimde oluşturdukları bir felsefenin yeni bir dünyada veyahut farklı bir dönemde tekrarından ibarettir. Neoliberalizmin ilk kuramcısı Avusturyalı filozof ve iktisatçı Von Hayek, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu ideolojinin temellerini atmıştır. Daha sonra da, 70’ler sonrasında da, 76 Nobel Ödülünü alan Milton Friedman bu ideolojinin devamını sağlamıştır.

Yeni liberalizm yeni değildir. 19. yüzyıl liberalizminden çok önemli bir farkı yoktur. Farkı nerededir? Farkı, sosyal devletle tanışmış bir dünyada ortaya atılmış olmasındadır. Liberalizm, ortaya atıldığı zaman dünyada sosyal devlet kurulmuş değildi.

Türkiye açısından bakarsak meseleye, Kemalizm’i, kanımca, Türkiye’ye özgü bir sosyal devlet modeli olarak, felsefesi olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Türkiye, Kemalizm’le tanışmış, Kemalizm’in uygulamalarını görmüş bir ülke olarak neoliberalizmin hayata geçirilmesine tanık olmaktadır.

Demek ki yeni değil. Özgürlükçü de değildir. Ancak, bu yönüne zaman kalınca dönmeye çalışalım. Liberalizmin yeni olmayışıyla ilgili olarak şunu da görmek zorundayız: 19. yüzyıl boyunca liberalizm, sınırsız bir uygulama olanağı buldu. Uygulandı ve liberalizmin acılı sonuçları bir defa değil, çok kere görüldü ve sonuçta, herkesin feryadına yol açacak boyutlara vardı. Ne zaman? 1929-30 bunalımıyla. Daha da vahimi; 1929-30 bunalımının ertesinde dünya, İkinci Dünya Savaşı yaşadı. Dünya Savaşları olgusu da yürürlükte olan toplumsal sistemden ve egemen ideolojiden bağımsız değildir. Bizim büyük şairimiz, “İkinci Dünya Savaşı Hitler çıkardı” dedikten sonra sorar: “Ya Hitler’i kim çıkardı?”

Bu sürecin sonucunda Hitler’in ortaya çıkmasının önlenemez olması şöyle açıklanabilir: Ekonomik, sosyal yaşamda her şeyi güçlülük unsurunun belirlemesi, veri olarak, kural olarak kabul edilince, birinin çıkıp bu kuralı bambaşka bir yere

götürmesi önlenemiyor. Hitler'in önlemeyen yükselişi böyle mümkün oldu. Mademki ekonomik yaşamda güçlü olan, başkalarını tasfiye etmekte, iflas ettirmekte hak sahibidir; biz de güçlü olduğumuza göre, diğer ulusları durumuna göre köle yapmak veya sabun yapmak hakkına sahibiz diyen birisinin ortaya çıkması önlenmemiştir.

Hitler güçlü oldukları için haklı olduklarını söylüyordu. "Güçlü olduğunuz nereden belli?" sorusuna verdiği yanıt açıklı: "İnanmıyorsanız gelin." dedi, "Gelmezseniz ben geliyorum." dedi. Neticede, 1939'da Polonya'ya saldırarak İkinci Dünya Savaşını patlattı. On milyonlarca insan öldü. Bütün bu felaketler ve acılar, işte bu güçlülük temelindeki bir ekonomik, sosyal yapılanmanın, siyasal ve askerî alana taşınmasının sonucu olarak yaşandı.

Demek ki dünya 29-30 bunalımını gördü, Hitler'i gördü. Böyle bir dünyada bir kurtuluş yolu, bir çözüm yolu arama gereksinimi kendisini şiddetle duyurmaya başlamış bulunuyordu. O zamana kadar bu işin sonunun felaket olacağı, birçokları tarafından dile getirildi. Ama, onlar, vakitsiz öten horoz muamelesi gördüler. Nihayet, ardi arkası gelmeyen bunalımların ve savaşların sonucunda uyanma zamanı gelmiş gibiydi. Böylece, vakitli öten horozun zamanı gelmiş oldu. Vakitli öten horoz rolünü oynamak, çoğunuzun bildiğinden emin olduğum üzere, ünlü İngiliz iktisatçısı John Maynard Keynes'e düştü. Keynes, 36'da yayınlanan ünlü kitabıyla vakitli öten horoz rolünü oynadı. Kitabı 36'da yayınlandı; ancak, yazdıklarının gereken yankıyı bulması için İkinci Dünya Savaşı felâketi de yaşandı. Neticede, âdeta ünlü popçumuz Kayahan'ın parçasında dediği gibi, bütün dünya veyahut en azından sanayileşmiş dünya, "Allahım, ben ne yaptım, neydi günahım." deme noktasına geldiğinde, Keynes, nerede yanlışlık yapılmış olduğunu göstermiş oldu ve çok etkili oldu.

Keynes, iktisadî düşünce alanında yarattığı bu devrimle, Keynesçi devrimle, sosyal devlete de yeşil ışık yakmış oldu. Sosyal devletin oluşumunda Keynesçi düşüncenin tartışılmaz belirleyici bir rolü vardır. Kuşkusuz, sosyal devlet, Keynes'in eseridir diyemeyiz. Keynes'in yaktığı yeşil ışığın da katkısı olmuştur ama, sosyal devletin hayata geçmesinde bir dizi başka faktör de rol oynamıştır. Her halde hepsinden önemlisi, Batılı çalışan kesimlerin, sendikal, siyasal mücadeleleridir. Çünkü, hayatta hiçbir şey altın tepsi içerisinde sunulmuyor. Sosyal devlet de asırlar süren mücadelelerin ürünü olarak gerçeklik kazanmıştır. Bu mücadelelerin meyvesini vermesinde, yaşanan acı tecrübeler ve Keynesçi kuramın katkıları, Keynesyen devrimin katkıları, belirleyici olmuştur.

Ancak, sosyal devletin doğuşu bakımından her halde bir faktörü daha ilâve etmek lâzım. O da, bizim kuzeyimizde patlak vermiş olan ihtilalin sonucunda ortaya çıkan durumdur. Çünkü, 1917 ihtilalini gerçekleştirenler elde

ettikleri sonucu yeryüzüne ihraç etmek istiyorlardı; Sovyetlerle sınırlı tutmak istemiyorlardı. Özellikle Batılılar, Batılı egemenler, kapılarını bir tehlikenin çaldığını gördüler. Bu tehlikeyi bertaraf etmek için doğrusu çok akıllıca bir yol buldular. Kendi emekçi kitlelerini Bolşevik devriminin cazibesinden uzak tutmak için onlara karşı daha tavizkâr olmak yolunu tuttular. Bu da sosyal devletin gerçeklik kazanmasını kolaylaştıran bir ilâve faktör olarak hükmünü icra etti.

Böylece sosyal devlet, Batı Avrupa'yı ve Kuzey Avrupa'yı, günümüz küreselleşmesinin temel ideolojisi olan neoliberalizmin ilk versiyonu biçiminde tanımlayacağımız liberalizmin içine düşürdüğü felâketten kurtarma yönünde adeta büyümlü bir çözüm olarak işlev gördü. Bu sayede, o zamana kadar ütopyacı düşünürlerin ancak hayal ettikleri şeyler gerçekleşti. Bedava okul, bedava hastane, ucuz ulaşım, sınıf çelişkilerini asgariye indirecek düzelmeler, en alttakilere bile insanca yaşam olanağının sağlanması, hepsi sosyal devletin sonucunda gerçeklik kazandı. Sosyal devlet ne zamana kadar devam etti?

Bugün bile, sosyal devletin yeryüzünden silindiğini söylememiz mümkün değil. Ama sosyal devletin tahtının tehlikeye düştüğü de bir gerçek. 1970'lerden itibaren sosyal devlete yönelik saldırılar yoğunlaşmaya başladı. Sosyal devlet hedef tahtası yapılmaya başlandı.

Bu konuya geçmeden önce, özellikle bizim açımızdan önemli olan bir şeyi de bir parantez açarak belirlemekte yarar var. Batı ve Kuzey Avrupa'da Keynesçi çözümlerin yaktığı yeşil ışıkla sosyal devlet hayata geçti derken, iki önemli devlet adamını unutmamak lâzım. Bir anlamda, Keynes'ten önce Keynesçilik yapmış ve böylece ülkelerini esenliğe çıkarmanın yolunu bulmuş olan iki büyük devlet adamını bu noktada anmamız gerekir. Bunlar Avrupa'nın dışından isimlerdir.

Bunlardan birisi Roosevelt'tir. Amerikan Devlet Başkanı Roosevelt, 1930'ların başında hayata geçirdiği "New Deal" politikasıyla Amerika'da Steinbeck'in romanlarına vesaire konu olmuş olan bir bunalımın aşılmasını sağladı. "New Deal" politikası, mevzii de olsa, plânlı ve kamusal bir iktisat politikasıydı. Bu sayede, Amerika o bunalımı aştı. Ancak, şimdi biliniyor ki Roosevelt'in bu başarısını gerçekleştirmekte tuttuğu yol, yine Keynes'in telkinleriyle oluşmuştur. Keynes ünlü kitabını 36'da yayınlamıştır ama, daha öncesinden itibaren Roosevelt'in danışmanlığını yapmıştır.

Bir başka devlet adamı daha var ki, değil Keynes'in danışmanlığından yararlanmak, şöyle rahatça kitap okuyacak olanaklara bile hayatı boyunca sahip olmamıştır. Ama, daha 1920'lerden itibaren, ülkesini Batının içine düştüğü felâketlerin dışında tutmanın yollarını aramış ve bulmuştur. Bu politikayı 6 Ok ile ve özellikle de devletçilik, halkçılık ilkesiyle özetlemiştir ve bu sayede, 23-38 arasında, Cumhuriyet tarihimizin en parlak ekonomik başarılarını

sağlamıştır. Bildiğiniz gibi, o da yalnızca bir askerî dehaya değil, her alanda bir dehaya sahip olan Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk, bu başarısı sayesinde Türkiye'yi 29-30 bunalımlarının dışında tutan bir yol izlemeyi başarmış ve dünya İkinci Dünya Savaşı felâketinin içinde kıvrılırken, hemen bizim sınırlarımızın ötesindeki ulusları kan, ateş deryası alıp götürürken, Türkiye, Kemalist ekonomik politikanın sağladığı avantajla ve güvenle bu badirenin dışında kalmayı gerçekleştirebilmiştir.

Ne var ki Avrupa çapında ve Türkiye gibi ülkelerde gerçekleştirilen kazanımlar, 1970'lerde âdeta bir duvarla karşılaşmıştır. Küreselleşmenin ideolojisinin böylesine güç kazanmasının ve tırmanışa geçmesinin nedenlerini bu tarihsel çerçeveye içerisinde ortaya koymaya çalışmak gerekmektedir.

70'lerde ne olmuştur? 70'lerde yeni bir ekonomik bunalım dönemi başlamıştır. Bu bunalımın 1929-30 bunalımını hatırlatan ciddiyette olduğu anlaşılmaktadır. Belki ani bir çöküş olmamıştır ama, dünya ekonomilerini için için kemiren bir bunalım süreci başlamıştır.

Bu bunalımın sebebi nedir? Bu bunalımın sebebiyle ilgili olarak, bildiğiniz gibi, farklı iki görüş vardır. Tabii aslında çok görüş vardır, ancak, özetle iki görüş vardır. Bunlardan birincisi, bunalımın sebebini devletin ekonomik, sosyal hayattaki müdahaleciliğine bağlamaktadır. Bu görüşe göre, bunalımdan sosyal devlet sorumludur. Neoliberal dogmalara aykırı düşün ne varsa hepsi sorumludur. Sosyal güvenlik buna dahildir, sendikaların güçlenmesi buna dahildir. Özetle sosyal devlet kurumlarının hepsi sorumludur.

Thatcher'in, "More, more, more. there is no more" diyerek ortaya çıkışı, yeni bir dönemin başladığının işaretlerinden birisi oldu. Bu dönemde, bunalıma böyle bir teşhis konulunca, buna uyan çözüm de kendiliğinden ortaya çıkmış oldu. Mademki bunalımın sebebi sosyal devlettir; öyleyse, çözüm de sosyal devletin kolunu, kanadını kırarak sağlanabilir.

Böylece yeryüzünde Reagan'larla, Thatcher'larla başlayan neoliberal siyasal iktidarlar dönemi ortaya çıkmıştır. Bunun sanayileşmiş ülkeler dışındaki yansımaları, Şili'de Pinochet ile ve ülkemizde de, 24 Ocak'ı bütünleyen ve onun uygulanabilirliğini sağlayan 12 Eylül ile başlayan süreçte görülebilir.

Bugün demek oluyor ki neoliberalizmin dünya çapında tırmanışına tanık oluyoruz. Neoliberalizmin yapımcıları, savunucuları, ideolojilerinin kabul edilirliliğini sağlamak için, patlak vermiş olan ekonomik bunalımla ilgili kendilerine özgü bir açıklamayı başlıca dayanak olarak kullanabilmektedirler. Bunun için, 29-30 bunalımından çıkış için yararlanılmış ne varsa, hepsini düşman ilân etmekmektedirler.

Gördük ki 29-30 bunalımından, Keynes'in yeşil ışık yakmasıyla sosyal devlet sayesinde kurtulmak mümkün oldu. Şimdi ise, Von Hayek'in temelini attığı neoliberal düşünce, sosyal devletin ölüm fermanını yazmaktadır. Von Hayek'in İkinci Dünya Savaşının ardından yayınlanan ünlü kitabının adı, biliyorsunuz, "Esarete Giden Yol"dur. Hayek'in "Esarete Giden Yol" olarak gösterdiği, devletin ekonomide ağırlıklı olarak yer alması olgusudur.

Hayek'in bu düşüncesini kanıtlamak için de gösterdiği örnek, Hitler Almanyasıdır. Özetle diyor ki, Hitler Almanyasında devletin ağırlıklı bir şekilde yer aldığı bir ekonomik düzen kurulmuştur; bu durum, sonuçta, demokrasinin ve hukukun üstünlüğü ilkesinin rafa kaldırılması ve esaret rejiminin kurulması sonucunu doğurmuştur.

Bizde de, devletin küçültülmesi tezinin savunucuları, genellikle, 12 Eylül devletçiliği özdeş göstererek bu tezlerine dayanak bulduklarını zannederler. Bu, Von Hayek'in yaklaşımına tamamen paralel bir yaklaşımdır.

Buradaki mantık boşluğu şurada: Devlet deyince, acaba zorunlu olarak Hitler'in devletini veya 12 Eylül devletini örnek almak zorunda mıyız? Yani, devletin ağırlıklı olarak yer aldığı, ama demokratiklik açısından da tartışılmayacak nitelikte olan bir devlet yapılanması olmaz mı? Her halde Batı ve Kuzey Avrupa'daki sosyal refah devleti uygulamaları ve Kemalist devlet bu sorunun yanıtı için yeterli örneklerdir. Bunalımın sebebine ilişkin olarak birinci grupta topladığımız görüş üzerine özetle söylenebilecek olanlar bunlardır.

İkinci görüşe göre, bunalımın sebebi sosyal devlet değildir; bunalımın sebebi, sosyal devlet uygulamalarının Batı ve Kuzey Avrupa'yla sınırlı kalmasıdır.

Dünyada demokrasi açısından, sosyal adalet açısından çok parlak kazanımlar sağlanmıştır. Nerede? Batı ve Kuzey Avrupa başta olmak üzere sosyal refah devletine sahne olmuş ülkelerde ve Rooseveltçi uygulamalar çerçevesinde belli ölçüde Amerika'da Ama, bu kazanımlara rağmen, bu başarıya, bu zafere rağmen bir hastalık, kanser gibi insanlığın kaderini içten içe kemirmektedir. Nedir bu hastalık? Bu hastalık, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki uçurumun giderek büyümesidir. İkinci görüş, bu gözlemi temel almaktadır.

Son zamanlarda çok popüler olmuş olan bir Amerikan asıllı hanım iktisatçı var: Susan George. Bu durumu "Bumerang Etkisi" olarak ifade ediyor yazılarında. Bumerang etkisi. Yani, Avustralya yerlilerinin oynadığı oyunda olduğu gibi, atıyorsunuz bir nesneyi, dönüyor, dolaşiyor, atanı buluyor. Susan George, bu benzetmeyi yapmak suretiyle demektedir ki zengin, sanayileşmiş

lkeler olarak dünyaya öyle ilişkiler empoze edilmiştir ki, sonuçta bunun doğurduğu etkiler, bu ilişkileri dayatanları da yaralayan durumlar ortaya çıkarılmıştır.

Böyle bir teşhis benimsenince, yapılması gereken şöyle özetlenebilir: Sosyal adalete ve demokrasiye evrensel boyutta geçerlilik kazandırmak, sosyal adaleti ve demokrasiyi ayrıcalıklı bir grup ülkeyle, coğrafyayla sınırlı olmaktan çıkarıp, dünya çapında işlerliği olan bir boyuta eriştirmek.

Kuşkusuz, bu yöndeki görüşler, yalnızca, teorik plânda, Susan George gibi birtakım iktisatçıların söylediklerinden ibaret kalmadı. Bu görüşlerin reel politik yaşamda da sahipleri ortaya çıkmıştı. Bunlar, “uluslararası yeni ekonomik düzen” teziyle ortaya ıktılar. Kimdi bu görüşün ncleri? Olof Palme, Willy Brandt gibi Batının önde gelen politikacıları. Bunlar, Birleşmiş Milletler platformlarında şu görüşü dile getirdiler (Wily Brandt’ın “Güney-Kuzey Diyaloğu” isimli kitaba yazdığı nszden aktarıyorum hatırladığım kadarıyla): Diyorlardı ki yeryüzünde zenginle yoksul arasındaki farkın kapatılması, yani sosyal adaletin sağlanması, yani sosyal adalete evrensel bir boyut kazandırılması, yalnızca yoksulların kurtuluşu açısından gerekli olan bir ahlâkî zorunluluk değildir, aynı zamanda zenginlerin içine düştüğü çıkmazın çözümü açısından da kaçınılmazdır. Bu görüşe, bir anlamda Keynesçiliğin evrenselleştirilmesi diyenler de olmuştur.

Keza, Olof Palme de benzer temalar dile getirmiştir. ldrlmeden kısa bir süre önceki dönemlerde, “İsveç ekonomisi üç-beş silâh taciri ailenin ipoteği altındadır, biz buna çare bulmazsak demokrasimiz de yozlaşacaktır” demekteydi. Demek ki, Palme, İsveç’in refahının, demokrasisinin uluslararası düzeydeki bir arpıklık temelinde bina edildiği teşhisini koymuştur. Bunun çaresi olarak da, bu akımın öncüleri uluslararası yeni ekonomik düzen fikriyle ortaya çıkıyorlar.

Uluslararası yeni ekonomik düzen fikri, Birleşmiş Milletler platformlarında dile getirildi; çok popüler oldu 70’lerde. Fakat, bunun başarıya ulaşması mümkün olamadı. Tabii bireylere bağlı bir hareket niteliğiyle ortaya çıktı geniş ölçüde; kitlesel temelden yoksundu, zaafının kaynağı buydu.

Olof Palme’nin, Willy Brandt’ın siyasal yaşamdan silinmeleri, yaşamdan silinmeleri, bu yöndeki tezlerin yenilgisi açısından önemli bir faktör oluşturdu. Belki bunun en son halkası olarak, Almanya’da Oscar Lafontain’in politik yaşamdan tasfiyesini belirlemek yanlış olmaz.

Neticede uluslararası yeni ekonomik düzen fikri tarihe malolunca, 1991’lerden itibaren, özellikle 90’larda Sovyetlerin çöküşüyle birlikte yeni bir tez

hüviyetiyle “küreselleşme” düşüncesi gündeme geldi. Küreselleşmeye varan süreç böyle ortaya çıktı.

Uluslararası yeni ekonomik düzen fikrinin âdeta bir karikatürü diyebileceğimiz şekilde küreselleşme fikri ortaya çıktı. Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen tezi bambaşka bir şeydi. Çünkü, Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen fikrinin temelinde demokratikleşme vardı, sosyal adalet vardı, kamusal müdahale fikri vardı, piyasanın başboş olmasına karşıtlık vardı. Keynesçiliğin uluslararasılaşması olarak nitelendirilebilecek yanı ağırlıklıydı.

Oysa küreselleşme, ideolojilerin sonu geldi, herhangi bir ideoloji söz konusu değil yolundaki iddialara rağmen, neoliberal ideoloji temelinde bir küreselleşme olarak ortaya çıktı. ve neoliberal ideolojinin koşulları, küreselleşmenin iktidarları tarafından dünya uluslarına, dünya devletlerine dayatılmaya başlandı. Nedir bu koşullar? Sosyal devletin mümkün olduğunca budanması. Bu neleri içermektedir? Devletin küçültülmesi fikri adı altında sosyal devletin budanması, sendikal haklara sınır konulması, mümkünse yasaklanması, sosyal güvenlik fikrinin reddi gibi unsurlar bu dayatmanın içeriğini oluşturmuştur. Bu, gizlenmeyen bir stratejidir. Örneğin, Friedman, sosyal güvenliğin faydadan çok zarar getireceğini açıkça ifade eder. Onun bu konudaki görüşlerini şöyle açıklayabiliriz: Adam Smith’in bir “görünmeyen el”i vardı biliyorsunuz. Adam Smith’in “görünmeyen el”i, bireysel çabaları kamusal yarara dönüştüren bir görünmeyen el olarak düşünülmüştü. Friedman buna bir ikinci görünmeyen el ilâve etmiştir. Bu konuda özellikle “Seçme Özgürlüğü” isimli kitabında anlattıkları şöyle özetlenebilir: Kamusal amaçla yapılan çabalar ister istemez bireysel çıkara kanalize olur. Örneğin devlet, kamusal yararı sağlamak için sosyal güvenlik örgütü kurarsa, bu amaçla kurduğunuz kurum sonuçta, üç-beş bürokratin veyahut politikacının çiftliği olmaktan kurtulamaz.

Yani, Friedman’a göre, kamusal yarara yönelik çabaların bireysel çıkara kanalize olmasını sağlayan ikinci görünmeyen elin böyle bir marifeti vardır. Onun için, sosyal güvenlik yararlı değildir; hatta zararlıdır. Friedman, onun yerine, “negatif vergi” diye bir öneriyle ortaya çıkıyor.

Negatif vergi; belli bir düzeyin üstündekilerden vergi alınacak, onun altındakilere devlet, vergi değil de, negatif vergi tatbik edecek, yani para verecek. Bunun sağlandığı ülke, ben bilmiyorum; ama, neoliberal modellerin hayata geçirilmesiyle sosyal güvenliğin ortadan kaldırıldığı veyahut önemli ölçüde tahrip edildiği veyahut en azından özelleştirildiği, dolayısıyla sosyal güvenlik olma vasfını yitirdiği sayısız ülke var. Neoliberal modellerin hayata geçmesine koşut olarak, Şili’den başlamak üzere dünyanın dört bir tarafında bu yönde uygulamalar var.

Neoliberal ideolojinin egemenliği üzerinde temellenen bir küreselleşme süreci başlamış bulunuyor. Bu değişimin sonuçlarına sıra gelmiş bulunuyor. 1970'le başlayan bunalımın nedeninin, uluslararası düzeyde derinleşen sosyal adaletsizlikten kaynaklandığına dair görüşleri görmüş bulunuyoruz. Yani bu teşhise göre, bunalımın nedeni, yoksul ülkelerle zengin ülkeler arasındaki gelir adaletsizliğidir.

Neoliberal modellerin evrensel ölçekte hayata geçmesiyle birlikte gelir dağılımındaki, yani dünya ölçeğindeki gelir dağılımındaki bozukluğun çok anormal boyutlarda büyüdüğüne tanık olunmaktadır. Meselâ nasıl? BM verilerine göre, 358 tane dolar milyarderinin geliri, dünya nüfusunun yüzde 45'inin gelinine eşit. Yani, bir tarafta 358 kişi, diğer tarafta dünyanın yarısı Yani, dünyanın nüfusu yaklaşık 7 milyar olduğuna göre, bunun yarısı bir tarafta, öbür tarafta 350 kişi. Yine aynı kaynaklı verilere göre, üç-dört kişinin geliri en yoksul 48 ülkenin gelirinin toplamına eşit. Devam edelim. 400 tane dolar milyarderinin, % 4 oranında vergilendirilmesi halinde -hesaplanmış- dünyadaki yoksulluk ve sağlık sorununun köklü bir çözüme kavuşturulması mümkün. Böyle bir dünya kuruluyor.

Bu duruma nasıl gelindi? Çünkü, sermaye, dizginlerini koparmış bir yaratığa dönüşmüş. Artık, devletler sermayeyi değil, uluslararasılaşmış olan sermaye devletleri yönlendiriyor. Hiçbir engel tanımadan, dünyayı ışık hızıyla dolaşılıyor. Çek Cumhurbaşkanı Vacklav Havel Türkiye'ye geldi, o da bundan yakındı anımsayacaksınız. Özetle dedi ki, birkaç kişi bilgisayarının başına oturuyor, (aslında kendisi de oturmuyor, kafası çalışan birisini oturtuyor) bilgisayar kullanarak parasını dünya borsalarını dolaştırıyor ve bir takım spekülatif yollarla hızla zenginliğine zenginlik katıyor. Bunun sonucunda, dünyadaki gelir dengesi çok dramatik bir şekilde bozuldukça bozuluyor.

Burada ayrıca önemli olan bir nokta var. Hem gelir dengesizliği bozuluyor, hem de üretim ve yatırım felce uğruyor? Moda olan deyimle reel sektör çöküyor. Neden? Çünkü, sermayeyi üretime, yatırıma kanalize edecek bir güç yok artık. Sermaye de, doğası gereği en az zahmetle, en az riskle en çok geliri sağlamaktan başka bir şey yapmıyor. Uluslararası düzeyde tekelleşmiş olan sermaye, kârın dışında üretim, istihdam gibi başka herhangi bir öncelik tanımaksızın kârına kâr katma lüksüne erişmiş bulunuyor.

Sermayeyi üretime, istihdama yönlendirecek bir güç kalmamış; çünkü, çokuluslu şirketlerin ciroları, deyme ülkelerin millî gelirlerini, gelirlerini aşmış vaziyette. Devletlerin çokuluslu şirketleri değil, çokuluslu şirketlerin devletleri yönlendirdiği bir tarih aşaması başlamış bulunuyor. Seattel'daki toplantı bile çokuluslu hava yolları şirketlerinin sponsorluğunda yapılıyor. Koskoca Amerika

var, G-7'ler var. Toplanıyorlar, toplantılarının organizasyonunu çokuluslu şirketlerin sponsorluğunda yapıyorlar.

Doğaldır ki böyle bir dünyada, gelirin, dolayısıyla sermayenin niteliği değişmiştir. Çok büyük meblağlar ışık hızıyla el değiştiriyor; bunun % 90'a yakını spekülâtif amaçla el değiştiriyor. Çok az bir kısmı reel mal alım-satımı için harcıyor.

Bizim ülkemizde de bunun yansımalarını görüyoruz. Her yıl, İstanbul Sanayi Odası tarafından 500 büyük firmanın durumuyla ilgili rakamlar açıklanır. Bu rakamlar şimdi artık inanılmaz boyutlara vardı. 500 büyük firmanın gelir kalemleri içinde yer alan, spekülâtif kazançlar, sınaî kazançları kat kat aşmış bulunuyor. Tabii spekülâtif kazanç denmiyor onun adına. Kulağa hoş gelen bir isim bulunmuş; "sınaî faaliyet dışı kazanç" deyimini kullanıyor.

Demek ki, firmaların, şirketlerin gelirinin asıl önemli kısmı sınaî faaliyet dışı kazançlardan oluşuyor. Uluslararası düzeyde böyle, tek tek uluslar bünyesinde böyle. Almanya'da da böyle olduğunu bir Alman bilim adamının konferansında izleme olanağı elde etmiştik. Siemens'lerin, Wolkswagen'lerin gelirinin önemli kısmı spekülâtif kazançlardır. Böylece, üretmeyen, yatırmayan bir sermaye türü büyürken, sınaî sermaye de bu gelişmenin altında eziliyor. Yani, ezilenler sadece çalışanlar değil. Bu nedenledir ki daha 1998'de basına yansıyan bir demecinde Sayın Halit Narin feryat etmişti: En büyük altı tane kadar bankanın altı aylık gelirlerinin toplamının, 100 tane en büyük işletmenin bir yıllık gelirinden daha fazla olduğunu açıklamıştı. Uzak olmayan bir geçmişte, İstanbul Sanayi Odasının eski Başkanlarından birinin de bu yönde bir açıklaması olmuştu. 1000 tane kadar ailenin, spekülâtif kazanç yoluyla ülkedeki spekülâtif gelirlerin hemen hepsini alır duruma geldiğini ifade etmişti.

Bu örneklerle şunu anlatmak istiyorum. Spekülâtif kazançların diğer gelir türlerini ezip geçmesi, yalnızca uluslararası düzeyde sermaye akışının ortaya çıkardığı bir durum değildir. Bu durum, aynı zamanda tek tek ülkeler bünyesinde de spekülâtif kazançların anormal boyutlarda artması biçiminde kendisini gösteriyor. Bu durum, üretimin ve istihdamın aleyhine olan bir sonuç olarak kendisini gösteriyor ve bununla bağlantılı olarak işsizlik de büyüyor. Bu durumun yoksul ülkeler veya üçüncü dünya ülkeleri açısından ifade ettiği sonuç ortada. Asya Kaplanları, Brezilya, Arjantin, Türkiye, Meksika ve hatta Rusya birbirini izleyen bunalımlar yaşıyorlar.

Ama, genellikle gözden kaçan bir cihet var. Bizatihi sanayileşmiş ülkelerin durumu da parlak değil. Örneğin İngiltere, artık Avrupa'nın hasta adamı unvanını iyice hak etmiş durumdadır. İngiltere, bu nedenledir ki Maastricht'e katılmadı. Çünkü onun gerektirdiği sosyal şartlara ayak uyduramayacağını

gördü. İngiltere, Avrupa'da neoliberal gidişe en çok kendisini kaptırmış olan ülke. İngiltere'de de eğitim, sağlık, temel hizmetlerdeki gerileme, şimdi artık İngilizlerin de giderek artan yakınmalarına neden olan boyutlara varmış bulunuyor. Bu ülkede demiryollarının özelleştirilmesinin sonucu olarak, tren kazaları anormal ölçüde artmıştır. Uygulanan yeni model çerçevesinde, tren kazaları, İngilizlerin alışık olmadığı dozda artmıştır.

Yalnızca Londra'daki evsiz barksızların sayısı 400 bine ulaşmış bulunuyor. Amerika'da bu durum öteden beri olağandır. Avrupa, yakın zamanlara kadar bunları sadece filmlerde görürdü. Şimdi İngiltere'de de böyle bir durum kendisini gösteriyor. Avrupa'da evsizlerin sayısı, milyonlara ulaşmış bulunuyor. Bütünüyle Avrupa'da ve dünyada işsizlik, ciddi bir tehlike haline gelmiştir. Amerika'da hiç işçi çıkarmamakla ün yapmış olan IBM'in bile anormal sayıda işçinin işine son verdiğine dair rakamlar yayınlıyor. Amerika'da en yukarıdakiyle en alttakinin gelirlerinin arasındaki fark hızla büyüyor. Bununla bağlantılı olarak, FBI'nin verilerine göre, suçluluk oranları, uyuşturucu kullanımı, anormal boyutlarda artmış bulunuyor.

Çünkü, ekonomik durgunluk ve ekonomik dengesizlik, ister istemez beraberinde sosyal ve ahlâkî sorunları da getiriyor. Bu durumun en son ve dramatik örneklerinden birisi olarak, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonunun yayın organında Fransa'yla ilgili "Çağdaş Kölelik" başlıklı bir yazı çıktı. İnanılmaz bir şey. Hani bu insan hakları şampiyonu Fransa var ya işte orada, Batı Afrika'dan ve çeşitli yoksul ülkelerden getirilen, elinden pasaportu alınan çocuklar, tam bir köle olarak, cinsel taciz de dahil olmak üzere her türlü kötü muameleye maruz bırakılarak istihdam ediliyorlar. Bu konuyla ilgili Çağdaş Kölelikle Mücadele Derneği adı altında, bir de dernek kurulmuş. Pek parlak bir tablo çizmediğim için üzgünüm ama, gerçeği görmek, geleceğin parlak olması için gerekli ve ilk adımdır diye düşünmekteyim.

Bütün bunlarla ilgili olarak ve çizdiğimiz tablonun gerisinde yatan nedenlerle ilgili olarak şöyle bir açıklama da mümkün değil: Dünya kaynakları sınırlı, nüfus artıyor; dünya, insanları artık besleyemez duruma geldi; o yüzden bu sıkıntılar oluyor yolundaki açıklamalar da inandırıcı değil. Çünkü, bu gezegeni bu kadar hoyratça kullanmamıza rağmen, doğal kaynakları insafsızca tahrip etmemize rağmen, şu anda mevcut çarpık yapılanma içerisinde bile, dünya vereceğini veriyor. Halen, yeryüzünde insanların temel gıda gereksinimlerinin % 110'u üretiliyor, % 100'ü değil, % 110'u üretiliyor. Bu da Birleşmiş Milletler rakamı. Ama, her yıl, 40 milyon insan açlıktan ölüyor. Bu demektir ki, sorunların kaynağı başka bir yerde. Dünya yeterince cömert, dünya yeterince zengin. Biz, onu tahrip etmek için elimizden geleni yapmamıza rağmen, o bize zenginliklerini sunuyor. Ne var ki açlıktan ölen ve yoksulluk sınırının altında kalan insanların sayısı hızla artıyor.

SORU ve CEVAP BÖLÜMÜ

Suay KARAMAN - Ben Suay Karaman, Hacettepe Üniversitesinde öğretim görevlisiyim. Hocam, bir şey öğrenmek istiyorum. Geçen gün Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneğinin dergisinde çıktı bu olay; devletin ekonomideki paylarını veriyor ve bu IMF kaynaklı. Türkiye’de % 23, Amerika’da % 26, Fransa’da, Almanya’da % 50’lere varıyor. Bu konu hakkında sizin yorumunuzu istiyorum.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI - 1995’te, altı sene önce ben bunu, “Özelleştirme Ne İçin” başlıklı bir yazımda, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun ve TÜSİAD’ın yayınladığı verilere dayanarak yazmıştım. TÜSİAD’ın, OECD kaynaklarına dayanılarak hazırlanmış, “Optimal Devlet” başlıklı bir yayını var. Türkiye İşveren Sendikalarının ayrıca başka bulgusu ve açıklaması var.

Yani, o zaman yazılmış bunlar. Memur sayısının faal nüfusa oranı bakımından, toplam kamusal harcamaların gayri safi yurt içi hâsılaya oranı bakımından, Türkiye’de devletin ağırlığı, OECD ortalamasının da altında, İsveç’in, Norveç’in çok çok altında, özel sektörün kalesi Amerika’nın bile altındadır. Sizin naklettiğiniz USİAD’ın yayınladığı veriler de bunu teyit eden veriler oluyor. Gerçek bu olmasına karşın, kamuoyunda, Türkiye’de devletin aşırı ölçülerde büyümüş olduğuna dair bir yanılsama uyandırabilmişlerdir.

Bu da neyi gösteriyor? Amerika’nın önceki Başkan yardımcısı Albert Gore diyor ki, geçmiş dönemlerde ulaşım ağına sahip olanlar dünyaya hükmediyorlardı, şimdi iletişim ağına, bilgi ağına sahip olanlar, dünyaya hükmetme olanağını elde ediyorlar. Yani, Osmanlı, Cengiz Han yol kavşağını tuttu mu egemenliğini sağlayabiliyordu. Şimdi de, kafalara giden yolu tuttuğunuz vakit dünyaya sahip oluyorsunuz. Bu durumun, sizin dikkat çekmek istediğiniz yanı, sanırım budur. Gerçekten de şimdi sokağa çıksak, Türkiye’de kamunun ağırlığı daha mı fazla, daha mı az diye sorsak, üniversite mezunları dahil çok büyük kesim, her halde Türkiye’de kamu çok hantaldır diye söze başlayacak ve daha fazla olduğunu söyleyecektir. Ama, görülüyor ki gerçek bunun tersidir, kamunun ağırlığı başka pek çok ülkeye göre daha fazla değildir. Bu neyi gösteriyor? Multi medya olanaklarına sahip olanların kamuoyunu etkilemedeki gücünü gösteriyor.

Şu da var tabiiyle. Bazı yerlerde, kamusal ekonominin bazı alanlarında ve belki çok yerde, insanlar, yeterince verimli çalışmıyor olabilir. O zaman, bunun

çaresi nedir sorusu önem kazanıyor. Kamuda çalışanların sayısında fazlalık mı var, yoksa başka bir şey mi eksik?

Ben bunu anlatmak için bir örnekten yararlanmışım vaktiyle. Bir insanın bacağı uzun da diyebilirsiniz, paçası kısa da diyebilirsiniz. Paça kısa dediğiniz vakit bulacağınız çözüm bellidir; paçayı uzatmak veyahut paçası uzun pantolon tedarik etmek. Bacak kısa dediğiniz vakit, o zaman bacağı kesmek icap eder. Yani, bakış açısına göre bulunacak çözüm de farklı olur. Aynı durumu izah etmesine rağmen, farklı iki yaklaşımdır burada söz konusu olan.

Kamuda eğer iş gücü fazlalığı var gibi görünüyorsa, bu çoğu yerde bacağın uzun olması tespitine varmak sonucunu doğuran bir yaklaşımın sonucudur. Yapılacak şey, kamuda âtil gibi görünen insanları işsiz bırakmak mıdır, yoksa o insanları verimli, çalışır duruma getirmek için kaynak tahsisinin sağlanması mıdır? Bu durumda gerekli kaynağın ve olanağın sağlanması, paçanın uzatılmasına benzer bir durum oluyor.

Diyelim ki Karayolları İdaresinin makine parkı, mühendisi, teknisyeni dururken, işleri taşeronla, müteahhide yaptırırsanız, o zaman o insanlar ister istemez âtil duruma düşerler. Halbuki Karayollarında çalışanları verimli hale getirecek yatırımlar yaparsanız, bu yatırımlar için kaynak sağlarsanız, gerekli araç gereç sıkıntısına düşülmemesini sağlarsanız, orada çalışanların verimli duruma gelmelerini sağlamış olursunuz.

Devlet hastanesinde röntgen veya tomografi cihazı yoksa, o zaman bir röntgen uzmanı, tomografi uzmanı fazlalığı olması kaçınılmazdır. Böyle uzmanlar işe alınmışsa, elbette ki boş boş otururlar. Çünkü onların çalışmasını mümkün kılacak aletler yoktur. Ama o insanlara ihtiyaç olmadığı söylenebilir mi? Ülkemizde bir taraftan hastalıkların sayısı artıyor, bir taraftan işsiz sağlık personelinin sayısı artıyor. Buradaki sorunun, işsiz sağlık personelinin işsizliğine sebep olan durumun kaynağı, onların sayısının fazlalığı değildir; onları verimli hâle getirecek olanakların, yatırımların, araç gerecin sağlanmasını mümkün kılan kaynak tahsisinin sağlanmamış olmasıdır.

Kaynak mı yok. Neden kaynak yok? Şakacı bir politikacımız buna güzel bir cevap vermişti; “aslında kaynak var, ama kanal yok” demişti. Yani mesele, kaynakların nereye aktarılacağı meselesidir çoğu zaman. Hele meseleyi dünya boyutuna taşırsak durum daha da belirginleşmektedir. Dünyada en zengin 400 kişinin geliri, %4 oranında vergilendiği vakit insanların tüm temel gereksinimlerini karşılayacak çözümler gerçekleşiyor demiştik. Kaynak yok mu diyeceğiz bu durumda. Kaynak yok değil; kanal yok.

Av. Meltem TÜRKOĞLU - Ben, Rekabet Kurumu'ndan Avukat Meltem Türkoğlu. Hem bir soru sormak, hem de gerek sizi, gerekse dinleyicileri biraz hayal kurmaya davet etmek istiyorum. Biliyoruz ki; Doğu Blokunun dağılmasından sonra, çift kutuplu Dünya düzeninden tek kutuplu bir Dünya düzenine geçtik. Şu anda Dünyada Amerika'nın tartışılmaz egemenliği söz konusu. Bu durumda Dünya nereye gidiyor? Adına "Amerika İmparatorluğu" diyebileceğimiz bu dev, bu "tek kutuplu sistemi" kim, ne dengeleyecek? Örneğin Çin'i nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu bölgede son günlerde yoğun kıpırdaşmalar var. Keza Rusya'da Putin'in -tabiri caizse- kaşındığı Rus milliyetçiliği var, ama diğer yandan Rusya ekonomik anlamda çökmüş durumda. Yukarıdaki soru çerçevesinde, bu hareketlenmeler bir yere gidebilir mi? Dünyanın bu son durumunu nasıl görüyorsunuz, nereye gidiyor dünya?

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI - Dünya nereye gideceğini belirleyen bildiğimiz bir kanun yok? Bizim büyük şairimize yine atıfta bulunalım; "Geleceğimizin ne olacağı konusunda gökten ayet inmedi." diyor. Yani, geleceğimiz iyi olacak, kötü olacak diyebilmek konusunda bir rahatlığa sahip değiliz.

Genellikle, bu konuda gözlemlenen yanlışlıklardan birisi şudur? Nasıl olsa bu kadar kötü oldu, sonunda kesinlikle iyiye varılacak, yani dibe vurunca sonunda otomatik olarak yükselme gelecektir gibi bir rahatlık içinde olunmaktadır çoğu zaman. Ama, ne yazık ki dibe vurur, dibi de yıkar, daha da aşağıya gidebilir, bazen. Meselâ İkinci Dünya Savaşı öncesinde öyle olmuş; dibe vurmuş. O zaman Alman sosyal demokratları vs., kendiliğinden kötülük bitecek, bizim zamanımız gelmek üzere demişler. Büyük bir rahatlık içerisinde.

Bu tür yaklaşıma Sosyal Darwinizm denilir, sosyal mücadeleler tarihinde. Sosyal Darwinistler, doğadaki türlerin evrimi gibi, toplumların mükemmel doğru evrimini sağlayan bir yasa varmış gibi düşünürler.

Alman sosyal demokratları da nasıl olsa dibe vurdu, sonu iyi olacak, sıra nasıl olsa bize gelecek demişler ve büyük bir rahatlık içerisinde beklemişlerdir. Sonra bir de bakmışlar ki, sıra Hitler'e gelmiş. Demek ki geleceğin ne olacağına dair kimse bize güvence vermiş değil. Gökten ayet inmemiş. O zaman bize düşen nedir?

Geleceğimizin iyi olması için, çocuklarımızın, gelecek kuşakların daha iyi bir dünyada yaşaması için hepimizin, sorumluluğumuzun gereğini yerine getirmemizdir. Benim çok sevdiğim sözlerden bir tanesi şudur. "Geleceğimiz mahvolmaksa bile" diyor bir Batılı düşünür, "Biz öyle bir sona lâyık olmayalım.". Kaldı ki geleceğimizin mahvolmak olduğu konusunda da bir kesinlik yoktur.

Bizim, Türkiye olarak ne yapmamız gerektiği konusunda, Çin'e falan gitmeye ihtiyacımız yok diye düşünüyorum. Tarihî deneyimlerimiz büyük ilhamlar taşıyor. Özellikle de Atatürk bize, çok önemli şeyler bırakmıştır.

Şimdi bazı şeyler, Atatürk'ü dinazor ilân edenlerce, ona karşı bir alternatif gibi sunuluyor. Oysa, aslında Atatürk'e alternatif diye getirilen modeller, günümüzdeki moda çözümler, Atatürk'ten daha eski çözümlerdir. Atatürk'e alternatif olarak, 19. yüzyıla özgü modelleri getiriyorlar, Hani "Son sosyalist devleti yıktık." dedi ya birisi, bunlar, Kemalist devleti yıktıkları zaman, onun yerine, aslında daha yeni bir şey getirmiyorlar; daha eskiyi bize daha yeni gibi kabul ettirerek getirmeye çalışıyorlar.

Doğrusu bir değişim var. Ama, bu değişim ne tarafa doğru; onu iyi görmek lâzım. Bu değişimin 19. yüzyıla olduğunu görmek zorundayız. Bir yandan, siyasal açıdan, Orta Çağa özgü bir imparatorluk kurulurken, diğer yandan da 19. yüzyıla özgü bir ekonomik model hayata geçiriliyor.

Nasıl oluyor da insanlık böyle bir çağ atlama sürecine girmiş bulunuyor? Böylesine bir çağ atlamayı gündeme getiren, aşılamayan bir imkânsızlıkla karşılaşmış olmasıdır.

Konuşmamızın önceki bölümlerinde değindiğimiz 70 sonrası ekonomik bunalımın aşılması, öyle kendiliğinden olacak bir şey değildir. Tıpkı Batıda sosyal devletin hayata geçmesi kendiliğinden olmadığı gibi, mevcut bunalımın aşılması da belli bir demokratik birikimin sonucunda mümkün olabilirdi.

Mevcut bunalımı aşmak nasıl mümkün olabilirdi? Mevcut bunalımın aşılması, Atatürk'ün dediği gibi olabilirdi; "mazlum milletlerin kurtuluşu" sonucunda olabilirdi. Mazlum milletleri kim kurtaracak? Elinden bir ağabey tutacak, kurtaracak diye bir şey yok. Mazlum milletler kaderlerine sahip olacaklar. Mutlaka 1919'da olduğu gibi, Samsun'a çıkışla başlayan bir silâhlı mücadele değildir burada söz konusu olan. Mazlum ulusların kendi haklarına sahip olmaları, bütün mazlum ulusların kendi ortak çıkarları temelinde ve sanayileşmiş ülkelerin emekçilerinin çabalarını bütünleyecek biçimde birlikliklerinin sağlanmasıyla mümkün olabilir. Bu sağlanmadığı için bir imkânsızlık doğmuştur.

Demek ki sizin sorunuzun cevabı olarak göz önünde tutmamız gereken bir gerçeklik olarak, bizim benzersiz bir esin kaynağımız var, Atatürk gibi bir esin kaynağımız var ve biz bu açıdan dünyaya örnek olmuşuz. Geleceğin dünyasının daha iyi bir dünya olmasında da yakın tarihimizden çıkarabileceğimiz dersler, bize büyük ışıklar tutmaktadır. Atatürk bir sözünde gelecekle ilgili aydınlık bir

tablo çizdikten sonra, “bizim ulusumuz buna takaddüm ederek gerçekten iftihar edecektir” diyor.

Biz 20. yüzyılın başında dünyanın Spartaküs’ü olmuşuz. Mazlum milletlerin kurtuluşu hareketine öncülük etmişiz. Bu bakımdan, biz bazıları için tehlikeli bir milletiz; kendimiz onun farkında değiliz. Ama onlar bunun farkında oldukları için çok özel bir özenle bizimle meşgul oluyorlar.

Demek istediğim şu ki 1970’lerde başlayan bunalımı aşacak potansiyel bulunamadığı için, mazlum milletler böyle bir birikime erişmemiş oldukları için, yani Atatürk’ün başlattığı sürecin arkasını getirecek bir birikimden uzak oldukları için, bir çaresizlik durumu ortaya çıkmıştır. Bu çaresizlik durumu, ne zaman çaresizlik varsa, olan bir şeyin benzerini gündeme getirmiştir.

Çaresizlik durumuna düşünce insanlar ne yaparlar? Meselâ, Allah korusun, bir yakınımız amansız bir hastalığa yakalandığında, tıbbın olanakları çerçevesinde hastalığına çare bulunamadığında, ne yaparız? Yani, parasızlıktan veyahut bilimin sınırlarına gelindiğinden dolayı bir hastalığa çare bulunamayınca ne yapılır? Genel tavır nedir? Bu durumda genellikle yapılan şey, geçmişin dinle, bilimle alâkası olmayan, iflas etmiş sözde çarelerine sığınmaktır; büyücüye, üfürükçüye gitmektir. İşte iktisat alanında olan da biraz buna benziyor. Yani, 19.yüzyılda denenmiş, ama iflas etmiş çözümler, bu yüzden cazibe kazanıyorlar, yeniden gündeme geliyorlar.

Bunu şuna da benzetebiliriz: Atıyorsunuz topu, giderken duvara çarpıyor. O zaman ne olur? Top, gerisingeri sıçrar. Biz de buna benzer bir biçimde çağ atlıyoruz. İleriye doğru değil, geriye doğru, 19.yüzyıla doğru bir çağ atlama süreci yaşıyoruz. Sadece biz değil, bütün dünya bir çağ atlama süreci yaşıyor.

Dursun YILMAZ - Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1.inci sınıf öğrencisi. Hocam, mümkünse, birinci seansta bahsettiğiniz görünmeyen el kavramını tekrar açıklamanızı istiyorum. Şöyle ki; 1800’lü yıllarda yaşayan Adam Smith’in bir görünmeyen el teorisi ve 1900’lü, 30’lu yıllarda yaşayan Friedman’ın...

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI - 1970’lerde. 76 Nobel Ödülü sahibi.

Dursun YILMAZ - 200 yıla yakın bir süre ve bunların çakışan noktalarının olup olmadığı veya hangi noktada ayrıldıklarını, farkını soracağım. Bir de o Adam Smith’le Friedman’ın görünmeyen el politikalarını sormak istiyorum.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI - Adam Smith, sizin de dediğiniz gibi 19. yüzyıl başlarının liberal iktisatçısı, filozofu. Çok ciddî bir düşünür. O,

düşüncelerini ortaya attığı zaman, liberalizm daha yaşanmamış, sonuçları görülmemiş. O bakımdan, Adam Smith'in yanlış öngörülerini olmuşsa da söylediklerinin ve yazdıklarının ciddiyetle ortaya konulmuş şeyle olduğunu kabul etmemiz gerekir. Onun yazdıkları daha sonra başka türlü düşünce sahiplerinin de, karşıt bakış açılarının da esin kaynağı olmuş, yani onun geliştirdiği malzemelerden hareketle başka şeyler geliştirilmesi mümkün olmuştur. Kısacası, kurulmakta olan kapitalist dünyanın açıklanması bakımından, anlamlı bir başlangıç oluşturmuştur.

Ona karşı olanlar, onun zaafını şu sözlerle ortaya koymuşlardır: Diyorlar ki, “bugüne kadar filozoflar dünyayı açıklamakla yetindiler, ama önemli olan onu değiştirmektir”. Klasik iktisatçıların ve filozofların tümü için geçerli olan bu söz, öncelikle Adam Smith açısından açıklayıcıdır.

Adam Smith, dünya budur diye bir tablo çizmiş. Dünya budur diye bir tablo çizerken, onun bakış açısındaki belirleyici nokta, insanı bencil bir yaratık olarak görmesi ve bencilce duygulardan başka bir dürtüyle hareket etmesi mümkün olmayan bir yaratık olarak görmesidir. Yani, insan çalışırsa kendi çıkarı için çalışır. Bu yönde pek çok açıklamaları var. Meselâ bir kasaba gittiğimiz zaman, manava gittiğimiz zaman, onu ikna etmek için, önerdiğimiz şeyin onun yararına olduğunu anlatmaya çalışırız diyor. Yoksa hiçbir zaman onun bize sağlayacağı yararların önemini vurgulayarak pazarlığımızı sürdürmeyiz, diyor.

Keza, Friedman'ın ikinci eli ile ilgili açıklamaları da böyledir. Aslında, ikinci eli ilk defa ortaya atan da Adam Smith'tir. İkinci ele temel olacak düşüncesi de şu: “Ben” diyor Adam Smith, “Kamusal yarar için yola çıkanlardan kamuya yarar geldiğini görmedim.”. Yani, toplumsal yarar için yola çıkanlar hem kendilerini yanıltırlar, hem de bizi yanıltırlar demek istiyor. Böyle bir felsefe, böyle bir dünya görüşüyle yola çıkıyor ve “görünmeyen el” düşüncesini ortaya atarken fevkalâde inandırıcı oluyor. Bütün dünya, daha doğrusu sanayileşmiş dünya hızla bu felsefenin, bu dünya görüşünün etkisi altına girdi. Bunun, tabii, çeşitli nedenleri var. Bunlardan felsefi plânda yer alan iki tanesi çok önemli.

Liberalizm, başlıca iki felsefi dayanaktan yararlandı. Bunlardan birincisi “Darwinizm”dir. Darwin, doğada canlılar arasında bir mücadele ve rekabet vardır, bu mücadelede güçlü güçsüzü tasfiye eder vs. derken, buradan hareketle “Doğal Ayıklanma Kuramı”nı ve “Türlerin Evrimi Kuramı”nı geliştirdi. O, bu bulgularını doğa için ve özellikle vahşi doğa için ortaya attı. Ama, liberaller bundan kendi teorilerini meşrulaştıracak bilimsel bir temel oluşturdular. Yani, tıpkı doğadaki doğal ayıklanma kuramı gibi insan toplumlarında da doğal ayıklanmayı mümkün kılan bir süreç başlarsa, türlerin evrimine benzeyen bir toplumsal gelişme ve mükemmelleşme süreci ortaya çıkacaktır dediler. Bunun

için, Darwinizm'in vahşi doğa için geliştirdiği gözlemlerin benzerini insan toplumlarında egemen kılmaktır dediler, özetle. Birinci dayanak, bilimsel kaynaklı diyebileceğimiz dayanak bu olmuştur.

İkincisi ise dinsel kaynaklıdır. Liberalizm, kendisini meşrulaştırmak ve kabul edilebilirliğini kolaylaştırmak için Püritanizm'den de yararlandı. Püritanizm, İngiltere'de hâkim olan bir mezhep, Hristiyanlığın bir kolu. Püritanizm özetle diyor ki zenginlik, işlediği sevaplardan dolayı Tanrı'nın bazı kullarına verdiği bir ödüdür; yoksulluk da, işlediği günahlardan dolayı bazı kullarına verdiği bir cezadır. Bu böyle kabul edilince, o zaman, toplumda sosyal adaleti sağlamak, iktisaden zayıf durumda olanları korumak vesaire gibi mülahazalarla devletin tavır alması, bir sosyal politika geliştirmesi neye karşı oluyor? Hem Darwinizm'in ortaya koyduğu bilimin kanunlarına karşı oluyor, hem de dinî kanunlara, ilahî takdire karşı oluyor.

Kuşkusuz, liberalizmin egemenliğini sağlayan nedenler, bu tür nedenlerden ibaret değildi; ama bunlar, felsefi temelini hazırladılar. Hepsinden önemlisi, liberalizmin bu kadar yaygın bir kabul görmesinin en önemli nedeni, her halde, maddi anlamda sağladıklarıdır. İnsanlık Rönesans'tan beri peşinde koştuğu bir şeyin, bilimsel teknolojik devrim özleminin, liberalizm ile birlikte gerçekleştiğini düşündü.

Gerçekten de bir anlamda bilim alanında, teknoloji alanında baş döndürücü gelişmeler oldu. Uçaklar, vapurlar, yollar, barajlar, o zamana kadar görülmemiş muazzam şeylerdi. Yani, insanlık yalnızca felsefi argümanlarla hareket etmez. Esas maddî olarak gördükleri önem taşır. Maddî alanda böylesine, baş döndürücü bir gelişme gerçekleşince; bunları sağlayan bir gelişmenin, her türlü toplumsal soruna da çözüm getirebileceği beklentisi güçlendi.

Kuşkusuz, bu tür maddi gelişmeleri bunları sağlayan bir şeyin küçümsenmesi mümkün değildir; ama, her şey bundan ibaret değildir. Bir de madalyonun öbür yüzü var. Madalyonun öbür yüzünü de anlatanlar var, her alanda anlatanlar var. Özellikle edebiyat alanında Victor Hugo'lar, Dickens'ler, ondan sonra Emile Zola'lar, 19. yüzyılı anlata anlata bitiremiyorlar. İnanılır gibi değil. Muazzam bir sefalet, sömürü ve sınıf çelişkisi manzarası. O yetmiyor, sömürü evrenselleşiyor. Yani, Osmanlı İmparatorluğu, Çin, Afrika boydan boya köleleştiriliyor. Çin'in altından giriyorlar, üstünden çıkıyorlar; "Köpekler ve Çinliler giremez." denen tabelalarla donatıyorlar. Hindistan'da akıl almaz şeyler yapıyorlar. Kızların parmakları kesiliyor, İngiliz dokuma sanayiine rakip bir dokuma sanayii orada oluşmasını diye. Böylesine bir orman kanunu evrensel düzeyde egemen oluyor. Yani, bir yönünde bilimsel teknolojik devrim, ama öbür yüzünde böyle bir tablo ve bu tablo, işaret ettiğimiz gibi, 29-30 bunalımı ve İkinci

Dünya Savaşıyla doruğuna ulaşıyor. İnsanlar o zaman geliştik, uygarlaştık derken, mağara devrinin kapısına yeniden geldik demek durumuna düşüyorlar. O zaman farklı bir arayış başlıyor ve sosyal devleti gündeme getiren de bu oluyor. Birinci görünmeyen elin serüveni budur.

İkinci görünmeyen ele gelince, aslında, ikinci görünmeyen eli de Adam Smith söylemiştir. Ancak, adını koyan ve gereken vurguyu yapan Friedman olmuştur. 76 Nobel Ödülü sahibi Friedman diyor ki Adam Smith'in görünmeyen elinin yanında bir başka görünmeyen el vardır, bu görünmeyen el de, kamusal çıkar amacıyla yapılan faaliyetleri özel çıkara kanalize eder. Böylece görünmeyen ellerin her ikisini de özetle anlattık.

Bir Katılımcı - Küreselleşmeyi isteyenler birinci gelişlerinde İncil'le geldi, toprakları götürdüler; ikinci gelişlerinde süngüyle geldi, bu defa yeraltı zenginliklerini, petroleri götürdüler. Bunların her gelişlerinde bir karambol oldu, ortalık toz duman ve bu toz kalktığı zaman da olan olmuştur. Şimdi yine ortalık toz duman görünüşe göre, bazı değişimler var. Bunları biz çok süre geçtikten sonra anlıyoruz; o zaman da iş işten geçmiş oluyor.

Bugünkü gelişmeleri anlamak bakımından aklıma geldi; onun için soruyorum. Amacım siyasî değildir, yani siyasî olduğu anlaşılmasın. Bizim öğrencilik yıllarında bir sosyal demokrat parti iktidardaydı, bir işveren kuruluşu müthiş bir çatışma halindeydi bununla. İşte aradan 30 yıla yakın zaman geçti, yine bir sosyal demokrat parti aşağı yukarı aynı parti iktidarda, aynı işveren kuruluşu o zamanki, 30 sene önceki çatışmalarına karşılık, bu yıllarda böyle bir uyum içinde görülüyorlar. Acaba bizim bu sosyal demokrat partimiz mi görüş değiştirdi, yoksa işveren kuruluşumuz mu görüş değiştirdi? Yani sosyal demokrat partimiz mi o görüşlerinden vazgeçti, yoksa işveren kuruluşumuz mu millileşti?

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI - Aslında bu Türkiye'yle sınırlı bir şey değil; onu da görmek zorundayız. Yani, dünya çapında ideolojilerin sonu geldi diyerek, tek bir ideolojinin egemenliğini sağlamakta büyük bir başarı sağlanmıştır, büyük bir başarı elde edilmiştir. İdeolojilerin sonu geldi derken, aslında belli bir ideoloji egemen kılınmıştır. Kuşku yok ki sosyalist ideolojiyi Sovyetlere endekslemiş olanlar da ideolojilerin sonunu getirme çabasına katkı sağlamışlardır. Bu çok açık bir yanlıştır tabii. Bu yanlış yüzünden Sovyetlerin çökmesi, sosyalizmin sonu olarak algılanmıştır veya öyle anlatılmıştır.

Sovyetler niye çökmüştür? Bunun nedenlerini burada tartışmak her halde mümkün değil. Buna gerek de yok, zaman da yok ve konumuz da değil. Yalnız şu bir gerçek ki Sovyetlerin çöküşünden, dünya çapında, tüm sosyal içerikli ideolojilerin veya liberal olmayan ideolojilerin sonunu getirmekte yararlanılmıştır. Yani, liberalizmin dışında ne varsa, hepsi Sovyetlerle özdeşleştirilerek, "İyi bir

şey olsalardı zaten yaşarlardı.” şeklinde bir yargı dünya çapında egemen kılınmıştır.

Biliyorsunuz Kemalizm de tarihten silinmek isteniyor. Bunu açık açık söyleyenler var. Dünyanın büyük güçlerinin sözcüleri tarafından deniyor ki, hiçbir şey ilelebet yaşamamıştır, George Washington’un da ürünleri ilelebet yaşamamıştır, başka devlet adamlarının da ürünleri ilelebet yaşamamıştır, Mustafa Kemal’in ürünü de ilelebet yaşamayacaktır, onun için yapılması gereken, bu gerçeği görmek, onun yerine “ılımlı İslâm”ı getirmektir. Bunu Graham Fuller açık açık dile getirmiştir.

Demek ki, liberalizmin dışında ideoloji tanınamak doğrultusunda devasa bir başarı sağlanmıştır. Bu sonucun sağlanmasında rol oynayan faktörlerden birisinin Sovyetlerin çöküşünün istismarı olduğunu gördük. Bir diğeri de medya denen olgudur. Bu, hiçbir dönemde hiçbir egemen gücün sahip olmadığı büyüklükte ve etkinlikte bir güç. Medyaya hâkim oldunuz mu, silâha, tabancaya, topa tüfeğe gerek kalmadan yönlendirebiliyorsunuz insanları.

Gramsci diyor ki, “İnsanları kafasından yakalayacaksınız, kafasından bir yakalarsanız, kolu, bacağı, gövdesi zaten kendiliğinden gelir.”. Medya bunun sağlanmasında önemli bir rol oynuyor. Bu sayededir ki sadece Türkiye’de değil, dünyada tek bir ideolojinin egemenliği geniş ölçüde mümkün olabilmıştır. Bu sonuç, demek oluyor ki küreselleşmecî akımın ve güçlerin başarısıdır. Sizin işaret ettiğiniz husus da budur. Bu başarı sayesinde tek sesli bir siyasal yapılanma gerçekleştirebilmişlerdir. Bunun Türkiye’deki yansıması da sağ partilerden çok farklı olmayan sosyal demokrat partilerin ortaya çıkmasıdır.

Ahmet GÖKPİNAR - Bir kamu kuruluşunda çalışıyorum. Efendim, sözünüzün bir yerinde, finans kapitalin sınaî kapitali ezdiğini, yani şirketlerin faaliyet dışı gelirlerinin, hasılatlarının aslî faaliyetlerinin kazancından çok daha fazla olduğunu ifade ettiniz yanlış anlamadıysam. Bu durumda, Türkiye’de bunun sebebi bildiğimiz kadarıyla, kamu finansman açıklarının, yani devletin paraya olan ihtiyacının şiddetinin faizi yükseltmesi ve insanları veya kuruluşları bu yola cezp etmesidir; faizin tatlı bir hâle gelmesidir. Türkiye’deki sebebi budur. Dünyadaki sebebi de bu mu? Ayrıca biz G-7 ülkeleri, meselâ İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerde devletin bütçe açığı vermediği ve iç borçlanmaya tevessül etmediği şeklinde biliyoruz. Onlardaki sebep nedir? İşletmeleri bu yola yönelten sebep nedir? Olayın ahlâkî bir boyutu var mıdır veya insan egosundan kaynaklanan bir boyutu var mıdır? Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI - Kuşkusuz, ahlâkî boyutu da var, insan egosundan kaynaklanan boyutu da var ama, tablo dünyada beş aşağı on yukarı aynı. Uzmanı olmadığım şeylere fazla girmek istemiyorum ama, bu borç

konusunda da benzerlik olduğunu görebiliyoruz. Örneğin, Amerika'nın da borcu var, içeride de var, dışarıda da var. Tablonun farkı yok; nedenlerin de farkı olmadığını söyleyebiliriz.

Neden de benim kanımca, esas olarak sermayeyi üretime ve yatırıma kanalize eden bir kamusal otoritenin yokluğudur. Ama, yumurta mı tavuktan çıkar, tavuk mu yumurtadan çıkar; bu da tartışılabilir. Böyle bir otoritenin oluşumu için de, söylediğiniz gibi, faize yer tanımayan ahlâkta, anlayışta ve bilinçte yurttaşlar olması lâzım ki bunun gerektirdiği bir siyasî yapılanma olsun. Hem siyasî yapılanma ahlâkı belirliyor, hem ahlâk siyasî yapılanmayı belirliyor diye düşünebiliriz. Siz biraz ahlâkı öne çıkarıyorsunuz galiba.

Ali ILICAK - Ben konferansın konusu dışında bir soru sormak istiyorum. Küreselleşme üzerine günlerce konuşulabilir. Ama, sizin de belirttiğiniz gibi, alıntıladığımız gibi, "Marks"ın "Alman İdeolojisi Üzerine 11'inci Tez"inde dediği gibi, "şimdiye kadarki filozoflar hep dünyayı açıklamaya çalıştılar, ama önemli olan dünyayı değiştirmektir".

Peki, sizin atandığınız günden beri içimi kemiren soru, siz yüksek öğrenimi, Türkiye'yi ve dolayısıyla dünyayı ne kadar değiştirebileceksin; bunu çok merak ediyorum. YÖK'teki arkadaşlarınızla beraber yüksek öğrenimde bir umut ışığı görebiliyor musunuz, geleceğe aydınlıkla bakabilecek miyiz ya da böyle bir amacınız var mı, çarkları geri döndürmek gibi bir amacınız var mı? Bunu çok merak ediyorum. Buna izin vermiyor gibi bir argumanınız olabilir.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI - Bu soruya cevap şöyle cevap vereyim: Bu göreve atamam olduğu zaman, şakacı bir dostum, bir tebrik yolladı telefonla, yazılı olarak. Diyor ki, "üzülmeyin... at binicisine göre kişner". Şimdi biz, tabii bu atı farklı biçimde kişnetecek güçte miyiz, değil miyiz bilemem ama, bu mesajı gönderen arkadaşım böyle olmasını istiyor, yani "farklı bir YÖK yapılanması olması için çaba gösterin" demek istiyor.

En azından bizi atayanın da her halde niyeti bu olsa gerek. Daha demokratik bir üniversite, daha hukuka saygılı bir üniversite yapılanması isteniyor. Umarım bütün ilgililerin çabasıyla, katkısıyla, yardımıyla bu işte bazı başarılar sağlarız.

Bir Katılımcı - Ben emekli öğretmenim. Kısa ve de basit olduğunu düşündüğüm bir soru Hocam. Bu dünyada yarışmadan yaşanamaz mı?

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI - İşte farklı bir bakış açısı getiriyor, bu öğretmenimiz. Dayanışarak da yaşanabilir demek istiyorsunuz. İşte iki dünya görüşünden bir diğeri de böylece ifadesini bulmuş oluyor. Kısa soruya kısa cevap.

Bir Katılımcı- Benim sorum şu anda şu olacak: Az önce iletişimin gücünden bahsettiniz. İletişimde güçlü olan dünyaya hükmeder dediniz. Şu anda güncel bir sorunumuz var, Türk Telekom'un özelleştirilmesi. Türk Telekom Türkiye için önemli bir iletişim gücü. Ancak şu anda Türkiye'nin parasal sıkıntısı da olduğu açık; hepimiz tarafından biliniyor. Türkiye bu ikilemden nasıl çıkacak; bizi biraz aydınlatabilir misiniz?

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI - Çok özet cevap vereyim. Türkiye, tarihinden aldığı dersle bu ikilemden çıkmanın yolunu bulabilir, bulmalıdır diyeceğim. Telekom örneği doğrusu benim söylediklerimi güçlendiren bir örnek oluyor.